

Михасик О.Д.

Университет государственной фискальной службы Украины

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассмотрены проблемные вопросы внешнеэкономической деятельности предприятий Украины и определения путей их решения в будущем. Исследовано анализ динамики импорта и экспорта товаров. Сформулировано необходимость построения рациональной структуры экспорта и импорта. Показано исключительное значение привлечения иностранных инвестиций на взаимовыгодных условиях для осуществления дальнейшего развития экономики страны. Также определены факторы, влияющие на развитие внешнеэкономической деятельности и выявлены основные направления улучшения состояния внешнеэкономической деятельности в Украине.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, товарные операции, товарная структура, иностранная валюта, расчеты, платежные инструменты, нерезиденты, иностранные инвестиции, экспорт, импорт.

Myhasyk O.D.

University of the State Fiscal Service of Ukraine

KEY ISSUES OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES IN UKRAINE

Summary

The article examines the issues of foreign economic activity of Ukraine's businesses and identify ways for their solution in the future. Researched analysis of the dynamics of imports and exports. Formulated need to build a rational structure of exports and imports. Showing the utmost importance to attract foreign investment on mutually beneficial conditions for further development of the economy. Also the factors that influence the development of foreign trade and identified the main directions of improvement of foreign trade activities in Ukraine.

Keywords: foreign trade, trade transactions, product structure, foreign currency payments, payment instruments, non-residents, foreign investment, exports, imports.

УДК 338.432:633.854.78(477)

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ В УКРАЇНІ

Мірзоева Т.В., Ушкань В.Л.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджено роль виробництва соняшнику в розвитку вітчизняної економіки та господарську цінність культури, що обумовлюється важливістю основного продукту її переробки – соняшникової олії; проаналізовано регіональні особливості вирощування соняшнику в Україні, динаміку його виробництва та урожайності, обсяги експорту-імпорту соняшнику та соняшникової олії; приділено увагу інноваційному напрямку, а саме – вирощуванню високоолеїнового соняшнику; виділено проблемні моменти в сфері виробництва соняшнику в Україні.

Ключові слова: обсяги виробництва соняшнику, посівні площі, урожайність, продукт переробки соняшнику – соняшникова олія, високоолеїновий соняшник.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення виробництво насіння соняшнику в Україні відіграє важливу роль в контексті розвитку сільськогосподарства та національної економіки в цілому. Соняшник – основна олійна культура України. За господарською цінністю та значенням він не поступається таким широко поширеним культурам як пшениця, кукурудза та соя. Для нашої держави ця культура є основною для виробництва рослинної олії та високобілкових кормів, а її експорт забезпечує значні валютні надходження до бюджету держави. За даними

FAO, Україна за обсягом виробництва насіння соняшнику посідає друге місце у світі після Росії і обсяги ці щороку зростають. Його частка у загальному виробництві олійних культур становить майже 98%. Ринок соняшнику в країні розгалужений та різноманітний, що зумовлено великою площею посівів і популярністю культури, сприятливими природно-кліматичними умовами вирощування та високим потенціалом урожайності, попитом на сировину. Особливо це стосується Південного регіону та його областей, які відносяться до найбільш сприятливих зон ви-

рощування цієї культури. Враховуючи сучасний стан виробництва сояшнику та наявний його потенціал існує необхідність постійного й прискіпного вивчення даного питання в цілому та окремих його аспектів для збереження існуючих лідируючих позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів виробництва сояшнику приділяло увагу багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.В. Воронянська, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, О.Д. Гудзинський, Ю.В. Домашенко, Л.Я. Євчук, О.В. Крисальний, І.І. Лукінов, П.М. Макаренко, П.Т. Саблук, В.С. Уланчук, М.Й. Хорунжий, Л.Г. Чернюк, О.М. Шпичак. Проте умови сьогодення вимагають подальших досліджень з даної проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість наукових праць щодо проблематики виробництва сояшнику та попри наявність позитивних тенденцій його розвитку, питання й надалі залишається актуальним і потребує поглибленого вивчення, особливо в контексті сучасних умов господарювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити особливості сучасного стану виробництва сояшнику в Україні та окреслити можливі напрямки його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сояшник в Україні протягом тривалого періоду є однією з провідних олійних культур. Міцні позиції сояшнику в українському агробізнесі пояснюються насамперед його високою конкурентоздатністю. Попит і ціни на сояшник із року в рік лишаються стабільно високими. Виробництво олійних культур в Україні вже багато років зосереджено переважно на сояшник, як основну сировину для промислового виробництва (у валовому виробництві рослинної олії близько 90% припадає на сояшникову). За прогнозами аналітиків Oil World (Німеччина), в 2016/17 маркетинговому році очікується значне збільшення посівної площі під сояшником в світі – до 25,64 млн га проти 24,61 млн га у попередньому сезоні [8].

Важливість виробництва сояшнику обумовлюється цінністю його основного продукту переробки – сояшникової олії. Сояшникові олія – це єдиний вид продукції, який не зазнає сезонних цінових коливань. Вона доступна усім верствам населення. Обсяги її споживання щорічно зростають. Не зважаючи на те, що українці традиційно споживають сояшникову олію, внутрішній ринок нею перенасичений. До речі, Україна – єдина країна, ринок якої перенасичений цією продукцією. Олійна галузь – експортно орієнтована. 80% олії, яка виробляється в Україні, надходить до інших країн світу. І лише 20% споживається на внутрішньому ринку. У цьому полягає перевага олійнодобувної галузі, яка навіть в умовах сучасної фінансово-економічної кризи працює стабільно. Паралельно зі зростанням виробництва сояшнику в Україні втричі збільшилися і потужності переробки олійних культур [4]. Галузь інтегрована у світовий ринок. Відповідно, світові коливання цін на олію визначають ціну на насіння сояшнику.

Найбільше сояшнику виробляється в Степу, а найменше на Поліссі. Нині сояшник швидко розповсюджується у північних і західних регіонах, де раніше його вирощування стримувалося кліматичними умовами, відсутністю скоростиглих і ранньостиглих гібридів, проявом хвороб. В останні роки значно зросли площі вирощування сояшнику в Київській, Сумській, Вінницькій, Черкаській та на півночі Полтавської і Харківської областей. В той же час найнижча врожайність цієї культури в степових областях України, що є головними виробниками й переробниками сировини. Найвища врожайність – в Лісостепу, де, так як і на Поліссі врожайність не тільки висока, але й має тенденцію до зростання. В цілому по Україні урожайність сояшнику залишаються низькою і в півтора рази поступається країнам Європейського Союзу [9].

У 2014-2015 рр. найбільші площі олійних культур в Україні зосереджувалися у Кіровоградській (743 тис га), Запорізькій (568), Дніпропетровській (558) та Полтавській (536 тис га) областях. При цьому в цих же регіонах були більш масштабні площі під сояшником. Домінуюче вирощування сояшнику зосереджувалося у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах. Так, частка посівів сояшнику у сільськогосподарських підприємствах становила 60%, фермерських господарствах – 20%. Решта – господарства населення.

У період із 2000 до 2015 рр. валовий збір сояшнику в Україні збільшився з 3458 тис т до 11181 тис т або втричі (табл. 1), що перевершило всі попередні прогнози. Виробництво сояшнику лідирує не тільки в порівнянні з іншими олійними культурами, а й порівняно з виробництвом стратегічної для держави культури – пшеницею. Так, згідно прогнозів вітчизняних і закордонних експертів на 2016/2017 маркетинговий рік площі під пшеницею зменшаться, а під сояшником у черговий раз збільшаться [8].

Таблиця 1
Динаміка виробництва й урожайності сояшнику в Україні

	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2015 р. у % до 2000 р.
Посівні площі, тис га	2943	3743	4572	5105	173,5
Зібрана площа, тис га	2842	3689	4526	5066	178,3
Обсяги виробництва, тис т	3458	4706	6772	11181	зб. у 3 р.
Урожайність, ц з 1 га	12,2	12,8	15,0	21,6	177,0

Джерело: складено за [5]

Виробництво сояшникової олії зросло з 510 тис т до майже 4,26 млн т [7]. Таких значних темпів розвитку не спостерігається у жодній сільськогосподарській галузі. Це зумовлено зростанням попиту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також агроекологічними та економічними перевагами вирощування цієї культури. В останні роки саме значна віддача сояшникового поля привертає увагу товаровиробників, оскільки насіння сояшнику як один із

ліквідних видів продукції, довгий час використовується як спосіб платежів сільськогосподарськими виробниками.

Нині лише 20% виготовленої соняшникової олії споживається всередині країни. Споживання олії власного виробництва збільшилося за останні чотири роки з 6 до 18 кг на людину за рік, а фізіологічна норма складає 13 кг. Галузь є експортно-орієнтованою, так як саме соняшникова олія – це єдиний ліквідний продукт, який Україна експортує до 100 країн світу. Україна є лідером з експорту соняшникової олії, забезпечуючи майже 53% світової торгівлі цією продукцією. За підсумками 2014-2015 маркетингового року (МР) Україна в черговий раз стала світовим лідером з виробництва олії соняшникової завдячуючи виробництву 4,26 млн т цього продукту та лідером світового експорту з обсягом 3,86 млн т. Найбільшими споживачами української соняшникової олії є Індія та Китай. Протягом останнього часу Україна відкрила для себе додатково ще 15 ринків, це переважно країни Африки та Близького Сходу [7].

Експортують українські трейдери не тільки соняшкову олію, а й соняшковий шрот, який здебільшого використовують на корм худобі, та безпосередньо насіння соняшнику.

Як і в усьому світі, на внутрішньому ринку України соняшник користується постійним попитом, про що свідчить зростання на нього закупівельних цін. На початку вересня 2015 року соняшник у середньому по Україні коштував 7,6 тис грн/т, а вже на початку 2016 р. ціни зросли до 10,5-11,0 тис грн/т. Для порівняння: в той же період 2015 р. ціни на сою становили 8,2 тис грн, ріпак технічний – 8,5 тис грн/т [5].

Аналіз балансу українського ринку соняшнику [4] свідчить, що Україна змогла наростити обсяги виробництва соняшнику в 2013-2015 рр., не дивлячись на трансформаційні процеси, що відбувалися в державі. Що стосується співвідношення експорту-імпорту соняшнику, то можна відмітити наступне. Обсяги експорту соняшнику в період у 2010-2015 рр. зменшилися на 88%, що пояснюється запровадженням експортного мита, що направлене на підтримку вітчизняного переробного сектору.

У той же час обсяги імпорту в означений період зросли на 75%, що можна пояснити необхідністю задовольняти потреби українських виробників у якісному насіннєвому матеріалі та потреби переробних підприємств, потужності яких щороку збільшуються. Про активну діяльність останніх свідчить зростання обсягів переробки соняшнику на олію протягом 2010-2015 рр. на 40%. Хоча, не дивлячись на хорошу маржу й попит на українську олію, незабаром вітчизняні переробники можуть зіткнутися з деякими проблемами на внутрішньому ринку. Проблеми можуть виникнути в зв'язку з посиленням конкуренції за сировину. За оцінками «УкрАгроКонсалт», потужності з переробки наразі досягли майже 17 млн т, а у 2020-2021 роках можуть досягнути 20 млн т [8].

Характерною рисою сучасного виробництва соняшника в Україні є поступове зростання популярності вирощування гібридів високоолеїнового соняшнику. Це пов'язано з низкою притаманних йому переваг і зі зростанням попиту на

експорт високоолеїнової олії. Причина зростання попиту на даний вид олії – популяризація здорового способу життя та харчування й відмінний конкурент оливкової олії (дешевше, але володіє всіма необхідними якостями, як і оливкова олія). Високоолеїновий соняшник – це соняшник, у складі якого знаходиться понад 82% олійної кислоти Омега 9 (мононенасичена жирна кислота) і низький вміст лінолевої кислоти Омега 6 (поліненасиченої жирної кислоти). Такий соняшник вирощується за традиційними методами селекції, генетичний потенціал складу олеїнової кислоти в ньому становить 95%, що є найвищим показником серед усіх олеїнової культур.

Окрім того, високоолеїнова соняшникову олія містить в собі велику кількість вітаміну Е. Саме він зміцнює імунітет людини, зменшує ступінь ризику захворювань серцево-судинної системи, зменшує ризик захворюваності на рак. Тому високоолеїнову соняшкову олію використовують для виробництва здорового харчування. Термін придатності у високоолеїнової олії в чотири рази більше, ніж у звичайної соняшникової олії.

Перші гібриди високоолеїнового соняшника з'явилися наприкінці 1990 рр., в Україні – в 2000 році [3]. Спочатку збільшення площ під високоолеїновим соняшником стримувала низка факторів: низька матеріальна зацікавленість виробників; перші сорти були нестабільними та низьковрожайними, а також мали низьку толерантність до хвороб і рослин-паразитів (вовчок), значно поступалися лінолевому соняшнику за вищевказаними параметрами; низький рівень поінформованості про переваги високоолеїнової олії. За останні роки частина виробництва високоолеїнового соняшнику постійно зростає й на сьогодні становить приблизно 10% від усього виробництва олійного соняшнику в усьому світі. В Україні частина виробництва високоолеїнового соняшнику становить поки що всього 2%. Проте, нині високоолеїнові гібриди не поступаються класичним за рівнем урожайності, стабільності, стійкості до хвороб і зарази. Зростає зацікавленість ними великих переробників. Олія з високоолеїнового соняшнику в основному йде на експорт в Європу, також її використовують в харчовій промисловості на внутрішньому ринку.

З огляду на підвищений попит у Європі на високоолеїнову олію вітчизняні переробники високоолеїнової сировини дають виробникам премію за ВО-контент (як правило, премія платиться за насіння, що містить більше 83-84% олеїнової кислоти) [2]. Так, за тону насіння високоолеїнового соняшнику платять на 50-100 доларів більше від ринкової ціни на класичний соняшник, тобто можна одержати премію, яка повністю компенсує вартість насіння на гектар. Окрім того, приймання такого соняшнику здійснюється позачергово. На сьогоднішній день в Україні закупівлю й переробку високоолеїнового соняшнику здійснюють такі міжнародні компанії, як Каргілл і АДМ. Проявляє зацікавленість до цього проекту також і низка великих вітчизняних виробників соняшникової олії. Ці компанії найбільш зацікавлені у створенні стабільної сировинної бази для виробництва високоолеїнової олії.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Аналіз сучасного стану виробництва соняшнику в Україні свідчить, з одного боку, про пе-

реважно позитивний характер розвитку даного напрямку. Проте, є й негативні моменти, що не можна оминати увагою. Надмірне розширення посівів соняшника призвело до того, що в багатьох господарствах його питома вага в структурі посівних площ перевищує 25-30%, замість рекомендованих наукою 8-10%. На думку багатьох науковців і практиків уже зараз потрібно переорієнтувати виробництво соняшнику в напрямку зменшення посівних площ, які нині вважаються надмірними, та збільшення врожайності за рахунок вирощування нових високопродуктивних сортів і гібридів. Так, на думку вчених ННЦ «Інститут аграрної економіки», посіви соняшнику необхідно скоригувати у 2020 р. до 2,4 млн га, а у 2030 – 2,0 млн га [1].

Таким чином, унаслідок того, що в Україні близько 90% площ олійних культур зайнято під соняшником, відбувається деградація земель, зараження ґрунту та поширення хвороб соняшнику. Крім того, переважна більшість сільськогоспо-

дарських виробників соняшнику не дотримується технологічних вимог щодо розміщення його посівів. Постійне розширення посівних площ соняшнику часто супроводжується зниженням його врожайності внаслідок як порушення сівозмін, так і скорочення періоду повернення соняшнику на попереднє місце вирощування – повернення цієї культури на попереднє місце вирощування здійснюється через 1-3 роки. Це, в свою чергу, призводить до того, що рослини масово вражаються хворобами й шкідниками, а посіви значною мірою засмічуються бур'янами.

Так як наша держава наразі інтегрується в світову економіку, стратегія розвитку рослинництва загалом і виробництва соняшнику, зокрема, повинна відповідати принципам ефективного функціонування. В зв'язку з цим аграрним підприємствам доцільно збільшувати валові збори соняшнику не за рахунок збільшення посівних площ, а за рахунок збільшення врожайності, оптимальних сівозмін, якісного селекційного насіння.

Список літератури:

1. Аграрний сектор економіки України і перспектива розвитку / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін.; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Весляка, М.М. Федорова. – К.: ННЦІАЕ, 2001. – С. 134.
2. Високоолеїнові гібриди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pioneer.com/>
3. Високоолеїновий соняшник. Вигравайте від партнерства з Євраліс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euralis.ua/>
4. Герасимчук Н.А. Підприємницький механізм ресурсозберігаючого розвитку АПК: [моногр.] / Н.А. Герасимчук. – Київ: «ЦП «Компрінт», 2015. – 464 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Корчаниця І., Бабічева О. Основні тенденції розвитку ринку соняшнику в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econfat.ua>
7. Маслак О. Привабливість олійних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrobusiness.com.ua>
8. Україна один з найбільших виробників та експортерів соняшникової олії на світовому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrinvest-trading.com/>
9. Шовть Ю.Ю. Формування ефективного виробництва соняшнику в Україні / Ю.Ю. Шовть, Л.А. Ільків // Молодий вчений. – 2015. № 12 (27). – С. 184-187.

Мирзоева Т.В., Ушкань В.Л.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОИЗВОДСТВА ПОДСОЛНУХА В УКРАИНЕ

Аннотация

Исследована роль производства подсолнуха в развитии отечественной экономики и хозяйственная ценность культуры, которая обуславливается важностью основного продукта её переработки – подсолнечного масла; проанализированы региональные особенности выращивания подсолнуха в Украине, динамику его производства и урожайности, объёмы экспорта-импорта подсолнуха и подсолнечного масла; уделено внимание инновационному направлению, а именно – выращиванию высокоолеинового подсолнуха; выделены проблемные моменты в сфере производства подсолнуха в Украине.

Ключевые слова: объёмы производства подсолнуха, посевные площади, урожайность, продукт переработки подсолнуха – подсолнечное масло, высокоолеиновый подсолнух.

Mirzoeva T.V., Ushkan V.L.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE MODERN STATE OF PRODUCTION OF SUNFLOWER IN UKRAINE

Summary

The role of production of sunflower in development of home economy and economic value of culture that is stipulated by importance of basic product of her processing – sunflower-seed oil are investigational; the regional features of growing of sunflower are analysed in Ukraine, dynamics of his production and productivity, volumes of export-import of sunflower and sunflower-seed oil; paid attention to innovative direction, namely – to growing highly of olein sunflower; problem moments are distinguished in the sphere of production of sunflower in Ukraine.

Keywords: production of sunflower volumes, sowing areas, productivity, product of processing of sunflower, are sunflower-seed oil, high-olein sunflower.

УДК 658.589 (045)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Осаволук І.В., Лозовський О.М.

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглядається сутність інноваційного менеджменту в управлінні підприємством. Досліджується його місце і роль в загальній системі управління. Обґрунтовані пріоритетні напрямки удосконалення системи менеджменту. Визначені основні принципи інноваційної політики України, як складової комерційної діяльності підприємства на ринку. Проаналізовано головні аспекти сутності інноваційного менеджменту на підприємстві.

Ключові слова: інновація, інноваційний менеджмент, інноваційна політика, управління, конкуренція.

Постановка проблеми. В умовах загострення конкуренції на ринках ключового значення у збереженні та посиленні позицій підприємств набуває підвищення ефективності їхньої інноваційної діяльності.

Необхідною і обов'язковою умовою стійкого розвитку підприємств є наявність дієвої, гнучкої, системи управління, яка відповідає сучасним умовам господарювання і постійно адаптується до них. Більше того, здатність підприємства генерувати інновації, успішно конкурувати на ринку і розвиватися значною мірою визначається якістю існуючої системи менеджменту, її орієнтованістю в майбутнє.

Будь-яка інноваційна діяльність взагалі є складним процесом трансформації нових ідей та знань в об'єкт економічних відносин. Особливого значення в системі новітніх технологій набуває механізм управління створенням і впровадженням інновацій на ринку, тобто інноваційний менеджмент.

Оскільки інновація торкається всіх сфер господарської діяльності, то з розвитком національної економіки він стає найбільш ефективним методом механізму ринкового господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо стану розробки проблеми, слід відмітити наявність у наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених ґрунтовних розробок ефективного впровадження інноваційного менеджменту. Теоретико-методичні аспекти розви-

тку інноваційного менеджменту розкриваються в працях відомих зарубіжних вчених, серед яких В. Аньшин, А. Афуа, Е. Дандон, М.Л. Джордж, Дж.П. Ендрю, К. Крістенсен, Г.Л. Сіркін, Е. Харгадон, Г. Чесбро та інші. Вагомий внесок в вивчення даного питання зробили також вітчизняні дослідники: І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, О.М. Кібік, О.П. Подцерковний, Є.О. Бойко, Ю.З. Драпайло, В.О. Котлубай, Г.С. Трофименко, В.О. Зелік та роботи інших вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значні розробки у цьому напрямку, все ж таки виникає потреба у більш детальному дослідженні інноваційних процесів в менеджменті підприємства.

Головною метою статті є дослідження ролі інноваційного менеджменту у загальній системі управління підприємством, основних етапів його розвитку та впливу на національну економіку України.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки ефективний розвиток підприємств на тривалу перспективу можливий лише при врахуванні досягнень науково-технічного прогресу. Тому розвиток інноваційної сфери, через яку просуваються у виробництво інноваційні досягнення, є особливо актуальним, оскільки вимагає серйозної уваги та вивчення.

Інновацією називають прибуткове втілення й використання нововведень у вигляді впровадження новітніх продуктів і послуг, нанотех-